

Марія Монтессорі

ВСОТУЮЧИЙ РОЗУМ

(переклад з англійської І. Дичківської)

РОЛЬ ДИТИНИ У ПЕРЕТВОРЕННІ СВІТУ

Сьогодні, коли світ перебуває у стані кризи, освіта вважається одним з кращих засобів здійснення багатьох планів і задумів людства. З психологічної точки зору, жодна людина не є нижче того рівня, якого вимагає досягти цивілізація. Однак людство ще далеке від тієї стадії зрілості, яка необхідна для реалізації його прагнень, для побудови гармонійного і мирного суспільства і для виключення війн. Люди поки не готові створювати свої власні долі, контролювати і спрямовувати світові події, жертвами яких вони стають.

Однак освіта, визнана одним із засобів відродження людства, пропонує навчання та виховання старими методами, без спроб використання будь-яких нових життєвих і творчих сил людини.

Я не маю сумніву в тому, що філософія і релігія можуть сприяти цьому, але як багато філософів у цьому надцивілізованому світі! Скільки їх було в минулому і скільки їх буде в майбутньому! У нас завжди були у вихованні благородні ідеали і високі зразки. Вони становили більшу частину то-

го, чого ми вчили наших дітей. Проте мілітаристські та антигуманістичні тенденції в світі не зменшуються. І якщо освіта перебуватиме в тому зародковому стані із застарілими методами простої передачі знань, сподівань на поліпшення майбутнього людей не залишиться... Якщо все ж допомога і спасіння повинні прийти, то вони можуть прийти лише від дітей, оскільки діти – творці людства.

Діти наділені незвичайною силою, яка може вказати нам шлях до світлого майбутнього. Якщо єдине те, чого ми справді бажаємо, це новий світ, то метою освіти повинен стати розвиток прихованих можливостей дитини.

У наш час помічено різке пробудження інтересу до психічного життя новонароджених. Психологи вели спеціальні спостереження за ростом дитини від моменту її народження. Після ретельного вивчення вони прийшли до висновку, що перші два роки є найважливішими у всьому періоді людського життя.

Розвиток особистості людини починається від моменту її народження. З цього майже містичного твердження випливає висновок, який може здатися дивним: освіта повинна починатися від народження. Звучить дивно, тому що невідомо як на практиці можна здійснити освіту новонародженого малюка або навіть дитини протягом перших двох років її життя. Які уроки ми можемо дати цій крихтній істоті? Вона не розуміє нічого з того, що ми їй говоримо і навіть не може довільно рухати своїми кінцівками. Або говорячи про освіту цих маленьких істот, ми маємо на увазі лише гігієну? Зовсім ні. Ми маємо на увазі багато більше, ніж це. Нещодавні відкриття показали, що крихтні діти наділені психічним характером, властивим винятково їм. І це вказує на новий шлях освіти. Це щось неординарне, досі невідоме, але таке, що зацікавило людство. Справжня творча енергія дитини, її динамічна сила залишалась непоміченою тисячу років. Так само, як стародавня людина ходила по землі і обробляла її, не підозрюючи про вели-

чезні багатства, сховані в її надрах, так і сучасні люди роблять успіхи в цивілізованому житті, не помічаючи скарбів, які приховані в духовному світі дитинства.

Від самого народження людського життя на землі ця енергія пригнічувалась і зводилась нанівець. Зовсім нещодавно доктор А.Карієл, наприклад, написав: “Період дитинства, безсумнівно, найбагатший. Він повинен бути використаний освітою максимально будь-яким можливим і мислимим шляхом. Втрату цього періоду життя не можна компенсувати. Замість того, щоб ігнорувати ранні роки, ми повинні розвивати їх з найбільшим піклуванням”.

Сьогодні ми починаємо помічати цінність цих незібраних плодів, що мають більшу ціну, ніж золото, оскільки вони є душею людини. Перші два роки життя відкривають перед нами нові горизонти, звідки ми можемо спостерігати закони духовної будови, до цих пір невідомі. І саме дитина подає нам ці відкриття. Вона дає нам знання про духовне життя, яке повністю відрізняється від життя дорослих. Ось він, новий шлях! Тепер не професор повинен застосовувати психологію до дитинства, а самі діти повинні відкривати психологію тим, хто їх вивчає.

Це може здатися незрозумілим, але все можна пояснити, як тільки ми вникнемо у подробиці. У дитини є розум, здатний поглинати інформацію, є сила, здатна вчити її. Єдиного спостереження буде достатньо, щоб довести це.

Виростаючи, дитина починає говорити мовою батьків, у той час як для дорослих вивчення мови є великим інтелектуальним досягненням. Ніхто не навчає дитину, але вона використовує іменники, дієслова і прикметники досконало. Стежити за розвитком дитини – дуже цікаве заняття; і всі, хто присвятив себе цьому, погодяться, що значення слів, назви – основа мови, приходять у певний період життя дитини так, ніби точний годинник керував цією частиною її діяльності.

Єдина мова, якою говорять люди досконало, – це та, яку вони вивчили у дитинстві. Цієї мови їх практично не навчали. Але це ще не все: якщо у більш пізньому віці дитина повинна вивчити другу мову, навіть за допомогою знаючої людини, вона не зможе говорити нею так досконало, як першою мовою.

Таким чином, у роботі повинен бути спеціальний психологічний смисл, який допомагає розвиватися маленькій дитині. Але не тільки її мові; у два роки вона може впізнавати обличчя і речі, що її оточують. Якщо ми врахуємо це, стане ясно, що дитина проробляє роботу внутрішнього формування, і це справляє глибоке враження. Дитина повинна визнавати не лише навколишнє, розуміти і пристосовуватися до нашого способу життя, але й звести в собі всі ті складні споруди, які стануть згодом її інтелектом, основою для релігійних почуттів і для національних та соціальних думок. Начебто природа запобігає впливу дорослих на кожну дитину з тим, щоб дати пріоритет внутрішньому вчителю, який надихає її. Дитина має шанс вибудувати свій духовний світ до того, як інтелект дорослих, досягнувши її душі, виробить у ній зміни.

До трьох років, коли дитина заклала фундамент своєї особистості як людської істоти, вона дійсно потребує спеціального впливу. Вона зробила такі великі завоювання, що кожен може сказати: дитина, яка в три роки ходить до школи – вже маленька людина. Психологи часто підтверджували, що якщо здібності дорослого порівняти зі здібностями дитини, то дорослому знадобиться 60 років посиленої праці, щоб зробити те, що він зробив до трьох років, і виражали це словами: “У три роки дитина вже є людиною”.

У наші перші школи діти зазвичай вступали у трирічному віці, але вони не були сприйнятливі до навчання і ніхто не міг навчати їх. Проте вони пропонували нам дивовижні відкриття людської душі. Ми підготували місце

для дітей, де культуру уподібнили навколишньому середовищу без будь-яких необхідних прямих вказівок. Діти, які прийшли до нас, були з малозабезпечених сімей, їх батьки були неписьменні. І все ж таки ці діти навчилися читати і писати до п'яти років, хоча ніхто не давав їм уроків. Коли відвідувачі запитували: “Хто вчив тебе писати?”, вони часто відповідали з подивом: “Вчив мене? Ніхто не вчив мене!”

У той час здавалося дивом, що діти 4–4,5 років могли писати і вчилися, не відчуваючи, що їх повинні навчати.

Преса почала говорити про “культуру, набуту довільно”. Психологи цікавились, чи відрізнялися ці діти від інших, і ми також тривалий час були спантеличені. Тільки після повторення експерименту ми з упевненістю зробили висновок, що всі діти наділені цією здатністю – здатністю “поглинати” культуру. Враховуючи, що діти оволодівають письмом і читанням без зусиль, ми вирішили забезпечити їх іншими елементами культури. Через деякий час ми побачили, що діти “увібрали” набагато більше, ніж читання і письмо: ботаніку, зоологію, математику, географію – і все з тією самою легкістю, мимовільно, не втомлюючись.

Ми відкрили, що освіта – це не те, що робить вчитель, а природний процес, що розвивається спонтанно в людській істоті. Вона набувається не завдяки слуханню слова, а через особистий досвід, який дитина розвиває в середовищі, що її оточує. Завдання вчителя – не говорити, а підготувати серію предметів-стимулів для культурної діяльності в спеціальній обстановці, влаштованій для дитини.

Мої експерименти, що проводяться в багатьох країнах, продовжуються вже 40 років, і коли діти виростають, батьки просять мене розширити методи на більш пізній вік. Ми виявили, що індивідуальна діяльність – це фактор, який стимулює і продукує розвиток. Це також стосується і молодших, середніх і старших школярів.

Виникла нова фігура, щоб вітати нас. Не школа чи новий метод, а сама Людина, чия справжня природа виявляється в її здатності до вільного розвитку. Велич Людини стала явною, а духовне пригноблення перестає мати до неї безпосереднє відношення, обмежувати її внутрішню роботу і обтяжувати душу.

Я вважаю, що будь-яка реформа освіти повинна спиратись на особистість людини. Сама людина повинна стати центром освіти, і ми не повинні ніколи забувати, що людина починає свій інтелектуальний ріст не в університеті, а від самого народження, і його слід стимулювати протягом перших трьох років життя з величезною інтенсивністю. Цьому періоду (більш ніж будь-якому іншому) вкрай потрібно приділяти найактивнішу увагу. Якщо ми будемо додержуватись цих правил, дитина, замість того, щоб обтяжувати нас, виявить себе як найвидатніше і найутішливіше диво природи! Ми опинимося обличчям до обличчя з істотою, яку більше не треба навчати як безпомічну, як порожнечу, що очікує наповнення нашою мудрістю; з істотою, чия гідність росте з кожним днем; істотою, що керується внутрішнім учителем, який слідує точному розкладу в роботі побудови великого дива Світу – Людини. Ми, вчителі, можемо тільки допомагати цій роботі. Ми стаємо свідками розвитку людської душі, появи Нової Людини, яка не буде більше жертвою подій, а завдяки ясності бачення зможе спрямувати і створити майбутнє людства.

*Montessori M. The Absorbent Mind. –
Oxford, England: Clío press, Cop. 1989. –
Vol.1. – P. 13-17.*